

טומאת קבר

— א —

פסוק הרמב"ם בפ"א מה' טומאת מת ה"ה: הנכנס לארץ העכו"ם בשידה תיבה ומגדל הפורחין באויר טמא שאהל זרוק אינו קרוי אהל. ובפ"ה מה' נזירות הי"ח פסק: נזיר שנכנס לבית וכו' או שנכנס לאהל המת בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע גג התיבה מעליו מדעתו ה"ז לוקה שתיים וכו'. וכן פסק בפ"ג מה' אבל ה"ו, והיא אוקימתא דר"פ במס' נזיר מ"ג. ולכאורה דבריו סותרים זא"ז, דלפי מה שפסק דאהל זרוק ל"ש אהל, ושידה תיבה ומגדל הוו אהל זרוק, א"כ למה צריך לומר בה' נזירות ובה' אבל שבא חבירו ופרע גג התיבה, והא אפילו אם לא יפרע גג התיבה כבר נטמא, דלא חשיב הפסק. וכבר עמד בסתירה זו המל"מ וכ': ונראה דעד כאן לא אמרינן דאהל זרוק לא חשיב הפסק אלא דוקא במאהיל על המת דאז לא חשיב הפסק כיון דהוי אהל זרוק. אבל בנכנס לאהל המת דאינו מאהיל על המת אלא דגזיה"כ היא דחשיב כל אויר הבית כאילו הוא מלא טומאה ומשום הכי נטמא, בהפסק כל דהוא שאינו נכנס בו האויר מהני, ואפשר דכל הני דתנן במס' אהליות דאינם חוצצים היינו דוקא למי שמאהיל על המת אבל להפסיק בינו לבין האויר אפשר דמהני משום דאנן לא בעינן אלא שלא יכנס בו אויר אותו הבית ע"כ. ולכאורה דבריו תמוהים, מה נ"מ אם מאהיל על המת או נכנס לאהל המת, שניהם טמאים משום אהל המת, ואם בראשון טמא משום שלא נחשב אהל למה בשני טהור וחשוב אהל. — ולפי מה שביארנו במקום אחר שיטת הרמב"ם באהל זרוק היה להיות איפכא, במאהיל על המת כשהוא באויר הלא שפיר סגי גם האהל בגדר "חציצה" ולזה אפשר דמהני אפי' אהל זרוק, אבל כשנכנס תחת אהל אחד עם המת, והיה לו להיות טמא, אלא שאמרי' ש"האזהל חולק לו מקום בפני עצמו" ואינו חשוב כלל שהוא עם המת תחת אהל אחד, בזה כ' שלא סגי באהל זרוק, שמכיון שאינו קבוע לא נחשב לבטל אהל הבית, והארכנו בזה ואכ"מ.

ולפענ"ד נראה לבאר חילוקו של המל"מ — ואם אין זו כונתו נאמר כן מעצמנו — הנה זה פשוט דהא דאהל זרוק ל"ש אהל הוא רק חסרון כשבא לטהר מתורת אהל, משום דלא חשיב אהל, או משום שאינו חוצץ. אבל כשבא לטהר מתורת צמ"פ בודאי אפי' בזרוק מטהר, דבצמ"פ לא מצינו החסרון של זרוק. וא"כ יש לעיין בכל אהל זרוק נהי שאינו יכול לטהר משום אהל מ"מ יטהר משום צמ"פ ובע"כ צ"ל דמיירי בגוונא שא"א לטהר משום צמ"פ, והיינו שפתוח מלמעלה, או בסתום וחסר בו מירוח טיט. אבל במקום שהאהל סתום מכל צד ובמירוח טיט אז אפי' בזרוק מציל, דנהי שאינו מציל משום אהל, מ"מ מציל משום צמ"פ. לפ"ז יש לומר שרק במאהיל על המת ממש אינו מציל באהל זרוק, אבל בבא אל הבית שהמת בו ואינו מאהיל על המת ממש שפיר מציל. וזה עפ"י מה שמצינו שפליגי אביי ורבא בחולין קכה אם מאהיל על המת מקרי טומאת נגיעה. ואם המת מונח באויר אם מקרי טו"ר יש מחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד, והרמב"ם סובר שמקרי רצועה משום שפסק כרבא, ע' בזה בס' חי' רח"ה פי"ט מטו"מ ה"א ובתשובת הגאון מהר"י מקוטנא בס' ישועת מלכו. וכן יש מחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד, הר"ש והרא"ש, אם צמ"פ מציל מטו"ר, והיינו אם הטו"ר בוקעת אפי' בצמ"פ. ע' בזה ברפ"ט דאהלות ותלוי שם בחילופי גרסאות, וע' בזה בס' חי' רח"ה בפי"ט הנ"ל דברים נפלאים. ודעת הרמב"ם שהטו"ר בוקעת אפי' בצמ"פ ע"ש.

לפ"ז יש לומר דמה שהאהל זרוק מציל באהל המת אין זה כלל מתורת אהל, אלא מיירי באהל סתום מכל צד ומציל משום צמ"פ. אבל כשהוא מאהיל על פני המת ממש אז אין בו אפי' הצלת צמ"פ. וזה משום שבמאהיל על המת אפי' באויר מקרי טו"ר וכדעת הרמב"ם, וטו"ר בוקעת אפי' בצמ"פ ג"כ כדעת הרמב"ם. וזהו החילוק בין מאהיל על המת באהל זרוק לבא אל האהל באהל זרוק. אמנם לפי דברינו יוצא שאם יאהיל על המת באהל זרוק יטמא רק כשיושב ממש במקום שהוא מלמעלה מן המת, אבל אם יושב בצד האהל ואינו מאהיל בעצמו על המת לא יטמא, דרק מה שכנגד הטו"ר טמא, ואע"ג שהטו"ר נכנסת לאהל מ"מ אין בזה תורת הבאת טומאה, ע' בזה ברמב"ם וכ"מ, וחי' רח"ה.

ויש לתרץ לפי ביאורנו קושית הפה"א כלל ג' סי' ט' על המל"מ ממה שפסק הרמב"ם בה' נזירות פ"ו ה"ח: מי שנזר והוא בביה"ק נזירות חלה עליה ואפי' שהה שם כמה ימים אין עולין לו ולוקה על שהייתו שם וכו' נכנס לשם בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע עליו המעזיבה ונטמא אע"פ ששהה שם אינו לוקה ע"כ. והוא מגמ' דנזיר יו, הרי בהדיא דגם בטומאה תחת השידה בביה"ק חוצצים, ולפי דעת המל"מ אין האהל זרוק חוצץ כשהוא מאהיל על הטומאה עצמה. ולכאורה קושיתו עצומה, וסתירה גלוי' לחילוקו של המל"מ. — אמנם נראה לומר בזה

עפ"י מש"כ הרמב"ם בפ"ז מטו"מ ה"ד וז"ל: אין הקבר מטמא מכל סביביו עד שיהיה שם חלל טע"ט על רום טפח אפי' הגביה הבנין ע"ג חלל טפח עד לרקיע הכל טמא לפי שהכל כקבר, היתה טו"ר ולא היה שם חלל טפח טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת וכו' זה כלל גדול בטומאת מת שכל דבר המטמא באהל מן המת אם היה רצוף וכו' הרי הטומאה בוקעת וכו' ואינה מטמאה מן הצדדין וכו' ואם היה מקום הטומאה חלול טע"ט וכו' הוא כקבר סתום ומטמא מכל סביביו ע"כ. ומבואר בדבריו שרק אם יש אהל בקבר חלה על כולו תורת קבר אבל אם המת שבו רצוף אינה חלה עליו תורת קבר. אמנם בנוזיר נג מבואר שהוא דקבר מטמא מכל סביביו הוא מדין טו"ר. —

עיי' בס' חי' רח"ה שביאר כל הענין בזה וכו': שבעיקר חלות שם ודין קבר אמרי' דההילכתא דטו"ר בוקעת סותרת לזה, ומשום דבהילכתא נאמר שלא תהא מהטו"ר שום טומאה אחרת וטומאת צדדין כלל, ורק שהמת עצמו מטמא כנגדו, אשר בזה נכלל שלא תחול ברצועה גם טומאת קבר, אבל אה"נ דלאחר שחלה ב"י דין טו"ק, ונעשה אב הטומאה של קבר, שפיר אמרינן דהא דקבר מטמא מכל סביביו וע"ג הוא מדין בקיעה דרצועה. וע"ש עוד שכ': והנה לדעת הרמב"ם שסובר דקבר הוא ביש שם חלל טפח פנוי, אלא דגם בזה יש ההילכתא דבקיעה משום דכן הוא גזיה"כ דקבר דטומאתו חשובה רצועה וכו', צ"ע אם זה הגזיה"כ דחשיב טו"ר הוא משום דין טומאת קבר, ולענין טו"ק הוא דחשיב רצועה, אבל אם באנו לדון על טומאת המת עצמו לא הוי' רצועה, ואין בה דין רצועה כלל, כיון די' שם חלל טע"ט והויא תחת אהל, או דנימא דהגזיה"כ הוא על טומאת המת עצמו ג"כ, דכל שהוא בקבר סתום הויא רצועה, ורק שלא כנגד המת שם הוא דטומאתו היא רק מחמת הקבר ולא מחמת עצמו של מת, כיון דאין שם מת, אבל כנגד המת חשיבא טומאה הבאה ממת עצמו, כיון דדין רצועה בה. אכן זה מבואר מהא דפסק הרמב"ם בפ"י מה' נזירות דנוזיר שנטמא בב"ה"ק אינו מגלח משום דאין הנזיר מגלח על טו"ק, ואם נימא דכנגד המת יש בו דין רצועה של עצמו של מת, א"כ אמאי אינו מגלח, א"ו דגם דין רצועה שבו הוא ג"כ רק מדין טומאת קבר ולהכי הוא דאין הנזיר מגלח, ע"כ. מבואר מדבריו שבכל טו"ק הרצועה היא על הטומאת קבר, אבל לא על עיצומו של מת, שהרי הוא נמצא באהל של טע"ט החוצץ, ורק הטומאת קבר רצועה אבל המת עצמו אינו רצוף.

לפ"ז יש לומר דמה שאמר רבא במס' חולין דכל שמאהיל ע"ג המת מקרי נגיעה זהו דוקא אם מאהיל על המת עצמו, אבל אם מאהיל רק על הטומאה של המת לא מקרי נגיעה. ויותר מזה, אפי' הטו"ר כמו בנידון של קבר, שמשום גזיה"כ כל טומאתו מקריא רצועה, מ"מ טומאת נגיעה לא מקריא. רק אם המת עצמו רצוף,

בפחות מטע"ט, או כשהוא באויר, לשיטת הרמב"ם, מקריא נמי נגיעה, משום שחזינן כאילו כל החלל מלא מגופו של מת והרי הוא כנוגע במת ממש, אבל במקום שא"א לומר שהוא נוגע במת עצמו שיש עליו אהל החוצץ, אע"פ שהטומאה היוצאת ממנו מקריא רצוצה, מ"מ טומאת נגיעה לא מקריא, שהרי מ"מ לא נגע במת, שלא נתפשט עצמו של מת עד המאהיל, אלא טומאתו, וזו לא מקריא נגיעה, אלא טומאת אהל בלבד.

לפ"ז יש לומר דמה שאמרו ברפ"ט דאהלות לפי שיטת הרמב"ם דטו"ר בוקעת אפי' לתוך צמ"פ, זוהי רק הטו"ר שחשיבא כנגיעה, והיינו אם המת עצמו רצוץ וכהנ"ל, אבל בטו"ר שלא מעצמו של מת כגון בטו"ק, שרק הטו"ק רצוצה, ולא עצם המת, בזה ליכא טומאת נגיעה, וליכא נמי הבקיעה לתוך צמ"פ. הגדר בזה הוא, הצמ"פ מציל רק מאהל המת, אבל אינו יכול להציל מנגיעה של מת, שלכן אם יש בטו"ר הכח של נגיעה א"א שלא תבקע לצמ"פ. וגם יש לומר ביותר פשיטות, רק בטומאת מת עצמו אמר רבא דחשיבא כנגיעה, אבל בטו"ק ששם טומאה אחרת היא לית בה הדין של נגיעה.

עכ"פ יש ליישב בזה מש"כ הרמב"ם בפ"ו מה' נזירות הנ"ל אם נכנס בביה"ק בשידה וכו' ובא חבירו ופרע במעזיבה, שמכיון שהרמב"ם סובר דקבר צריך שיהיה בו חלל טפה, הרי יש אהל החוצץ על עצם המת, ורק הטו"ק היא רצוצה, ולא חשיבא כטומאת מגע, ואינה בוקעת לתוך צמ"פ, מכיון שכן שפיר בעי הרמב"ם שיבא חבירו ויפרע המעזיבה, שלא"ה לא היה נטמא כלל, דנהי שלא חשיב אהל משום שהוא זרוק, מ"מ הוא חשוב צמ"פ וכהנ"ל, ומשום טו"ר של קבר לא היה נטמא, שעל טו"ק אע"פ שהיא רצוצה הצמ"פ שפיר מציל. כל זה הוא לשיטת הרמב"ם. ואין כאן סתירה מדברי הרמב"ם בפ"י לחילוקו של המל"מ שכ' לחלק בין מאהיל על המת באהל זרוק לבא לאהל המת באהל זרוק, לפי מה שנתבאר דבריו. דלפי מה שביארנו מיירי הרמב"ם באהל סתום מכל צד ומירוח טיט שאפשר שיציל משום צמ"פ. בפ"ה מה' נזירות שבא אל הבית באהל זרוק אע"פ דל"ש אהל מ"מ ניצל משום צמ"פ, אבל בפ"א מטו"מ שהאהיל על המת באויר אם לא ניצל משום האהל משום שהוא אהל זרוק לא ניצל נמי משום צמ"פ משום שהטו"ר בוקעת לצמ"פ. ובפ"ו מה' נזירות דנכנס בביה"ק באהל זרוק אע"פ שאינו ניצל משום האהל — משום שהוא אהל זרוק מ"מ הוא ניצל מחמת צמ"פ, דעל טו"ר של קבר הצמ"פ מציל.

— ב —

פסק הרמב"ם בה' טו"מ פ"ט ה"ד דקבר עכו"ם לא מטמא בנגיעה שכ':
העכו"ם אין להם טומאת קברות הואיל ואין מטמאין באהל הנוגע בקברן טהור

עד שיגע בעצמה של טומאה או ישאנה ע"כ. אמנם התוס' בנזיר נד, ד"ה או בקבר, הקשו לר"ש דמודה דעכו"ם מטמא בנגיעה ל"ל או בקבר כיון דהוא עצמו מטמא בנגיעה ה"ה דקברו מטמא בנגיעה. נראה מפורש מדבריהם דקבר עכו"ם מטמא בנגיעה. וע' בחי' המאירי שם שסובר כשיטת הרמב"ם. ובה' אבל פ"ג ה"ד כ' הרמב"ם דמותר לכהן ליכנס לשם ולדרוך על קברותיהם משום דסובר דקבר עכו"ם אפי' במגע לא מטמא. וע' באו"ש ה' טו"מ פ"א הי"ג שהביא בשם הגר"א ז"ל, דכנגד המת מלמעלה אם נגע בקבר אז הוא טמא מחמת מגע דטומאה בוקעת ועולה, וכ' האו"ש שזה דוקא באין בו פו"ט אבל ביש בו פו"ט דהטומאה היא משום קבר זה ליתא בעכו"ם. —

ולפי דברינו למעלה יש לבאר מחלוקת הראשונים הנ"ל. לשיטת הרמב"ם בקבר שאע"פ שטומאתו חשובה רצוצה, מ"מ מאחר שקבר הוא דוקא ביש בו פו"ט, ולכן טומאתו אפי' כנגד המת היא מטומאת קבר, ולא עצמו של מת, אינה חשובה טומאתו כמגע בעצם המת, ולכן בעכו"ם אע"פ שאם יאהיל עליו ממש אפשר שיטמא דרצוצה שלו חשיבא כמגעו, וכמו שיבואר עוד לקמן, מ"מ קברו אין מטמא במגע, דטומאת קברו אף ברצוצה לא חשובה כמגע, ולכן סובר דמותר לדרוך על קברי עכו"ם אפי' למעלה מהמת עצמו. אבל התוס' סברי דאע"פ שטומאת קבר לא הויא מדין רצוצה, דהרי הקבר מטמא אף שלא כנגד הטומאה, עיין בדבריהם נזיר נג, מ"מ בכנגד המת סברי דלא בטלה הרצוצה מעצם המת, דקבר אפשר שיהיה אפי' באין בו פו"ט ושפיר חשוב בכנגד המת כמגע במת עצמו, לכן סברי דאע"פ שמותר להאהיל על קבר עכו"ם מ"מ אסור ליגע בו. לפ"ז י"ל דלשיטת התוס' אפי' להאהיל על קבר עכו"ם כנגד המת יהי' אסור, דמאחר שכנגד המת חשוב כמגע מת מטעם שבוקעת ועולה, ע"כ יהיה טמא אפי' בהאהילו עליו מלמעלה, דמ"מ חשוב כנוגע בו, שאם רצוצת מת עכו"ם חשובה כמגע, א"כ אין נ"מ אם נוגע בעצם שרוצץ הטומאה או מאהיל עליה, כמו בכל טו"ר שמאהיל עליה חשוב כנוגע בה.

ויש לעיין במש"כ הגר"א שם קבר שלפני הדבור או של עו"ג מטמאים במגע ולא באהל פי' שכנגד המת מלמעלה אם נגע בקבר אז הוא טמא מחמת מגע דטומאה בוקעת ועולה, אבל כשנוגע שלא כנגד המת אזי אינו טמא שאינו מטמא באהל. וכ' האו"ש עפ"י גירסת הגר"א בגמ' דנזיר הנ"ל: אע"ג דבאהל לא מטמא מ"מ בהך דטומאה בוקעת והוא באין בו פו"ט ומאהיל מלמעלה מטמאים אם נגע על הקבר, הא אם האהיל על הקבר אע"פ שאין בו פו"ט והוא כנגד המת ג"כ טהור, דהדבר שע"פ המת בפחות מטפח הוי כנוגע אותו דבר במת ומי שנוגע באותו דבר הוא מדין מגע, הא אם האהיל עליו טהור דזה ג"כ בכלל אהל ע"כ. ויש לתמוה עליו

דהא ודאי שבטו"ר אין חילוק בין נוגע בדבר שעל המת למאהיל עליו עד לרקיע הכל נחשב מגע, והחילוק בין למטה מטפח ולמעלה מטפח הוא רק לאביי, אבל לרבא אפי' למעלה מטפח מקרי נגיעה, ע' בחולין קכה, ב', ובחי' רח"ה פי"ט ה"א, ובישועת מלכו הנ"ל דפסקינן בזה כרבא, ובאמת לא צרכינן לכ"ז, כל מחלוקת אביי ורבא היא רק בטומאה שאינה רצוצה אם חשובה כמגע, אבל ברצוצה ממש, ולא כשהטומאה באויר, אז בודאי חשובה כמגע עד לרקיע, ואע"פ שלשיטת הרמב"ם אין חילוק בין מונחת באויר לרצוצה ממש, מ"מ לראב"ד ויתר הראשונים בודאי יש חילוק, וא"כ מה זה כ' שאפי' האהיל כנגד הטומאה ממש אינו טמא. אכן מדברי הגר"א ז"ל לכאורה משמע כדבריו, דאל"כ איזה חילוק יש בין אהל לנוגע, ולמה כ' הגר"א שרק במגע מטמא, והלא שלא כנגד הטומאה אפי' במגע לא מטמא, וכנגד הטומאה אפי' באהל מטמא, ובע"כ כדברי האו"ש. אמנם נראה לפענ"ד שכונת הגר"א היא דכשלא כנגד הטומאה בקבר אע"פ דמיירי באין בו פו"ט, מ"מ כל הנ"מ של יש בו פו"ט לאין בו היא רק לכנגד הטומאה, אבל לכשלא כנגד הטומאה לעולם חשובה הטומאה כטומאה ע"י המשכה, שהרי נמשכה הטומאה על כל הקבר, וטומאת המשכה ליכא בעכו"ם, דמה שנתמעטו מטומאת אהל היינו מטומאת המשכה, ובקבר שלא כנגד המת היא טומאת המשכה, וזה ליתא בעכו"ם. ובע"כ צ"ל כן, דהמיעוט לא הוי על אהל סתם אלא על טומאת המשכה, לשיטת הרמב"ם, שאם המת באויר היא טו"ר, ואז חשיבא כבר כמגע, ולשיטות האחרונים הנ"ל גם בעכו"ם מטמא, ובע"כ שרק מטומאת המשכה נתמעטו שבכל שאר האופנים טמא אפי' בעכו"ם. ולפ"ז באמת אין נ"מ באין בו פו"ט כנגד המת בין מגע לאהל, בשניהם טמא דחשיב כמגע. אבל בשלא כנגד המת אפי' במגע לא מטמא ומכ"ש באהל, שבשניהם חשוב כאהל. וזה מה שמסיק הגר"א: אבל כשנוגע שלא כנגד המת אזי אינו טמא שאינו מטמא באהל, ואם מיירי באין בו פו"ט איזה אהל יש כאן, אמנם לפי דברינו, שלא כנגד המת היא לעולם טומאת המשכה, והיינו שנמשכה טומאת המת על כל הקבר, וזהו הגדר של אהל תמיד, ומטומאת אהל הרי נתמעטו העכו"ם, ולכן אפי' במגע לא מטמא. — ובעיקר טומאת קבר אם נחשבת כטומאת מת ממש אפי' שלא כנגד המת או

שהיא טומאה חדשה של קבר יש להאריך הרבה ואכ"מ.

והנה בעיקר מה שדנו האחרונים לחדש, שבעכו"ם מטמא טו"ר אע"פ שאינו מטמא באהל, תימה לי שלא הביאו את הרמב"ם בפ"ז מטו"מ ה"ה: זה כלל גדול בטומאת מת שכל דבר המטמא באהל מן המת אם היה רצוץ שאין לו חלל טפח הרי הטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת וכו' ע"כ. הרי ברור מללו דברי הרמב"ם שרק דבר המטמא באהל מטמא ברצוצה, וא"כ עכו"ם דלא מטמא באהל א"א שיטמא

ברצוצה. ואע"ג שכ' בפ"ב ה"א שכל פחות מרום טפח כנגיעה הוא חשוב, צ"ל שרצוצה היא נמי מיסוד טומאת אהל, אלא שאהל כזה חשיב כמגע טומאה, עכ"פ בעכו"ם דליכא אהל איך אפשר שיטמא ברצוצה. ואפשר יש מקום לחידושם דעכו"ם מטמא ברצוצה ולא תקשי מדברי הרמב"ם. דהנה יש להקשות לפי דבריהם שעכו"ם מטמא ברצוצה אע"ג דלא מטמא באהל, א"כ עצם כשעורה דלא מטמא באהל יטמא נמי ברצוצה. וראיתי בס' פה"א כלל ה' סי' ג' שנדחק לחלק, ובכלל ז' סי' ה' הביא שהגאון מקוטנא בעצמו, לאחר שחידש שעכו"ם מטמא ברצוצה, מחלק בין עכו"ם לעצם כשעורה, ועדיין אין הדברים מחוורים ע"ש. ולפענ"ד יש לומר כן, עיין בפיה"מ לר"ם במס' אהלות פ"א מ"ח: ואם היה אשר הובדל מן המת וכו' וזה מאמר השם או בעצם אדם ייחס העצם לאדם עד שיהיה בו עצם ובשר כמו כלל גשם האדם ואז יהיה דינו כדין המת בכללו, אולם אם לא יהיה עליו בשר או היה עצם כשעורה וכו' הנה הוא יטמא במגע וכו' ולא יטמא באהל לפי שטומאת אהל אמנם באה באדם לבד וכו' ע"כ. וכן כ' בפ"ב מ"א בעצם אדם: ואלו השעורין הג' יראו בכל אחד מהן שהוא עצם אדם וכו' ע"כ. ובמ"ג כ': כבר ביארנו שעצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל ונתנו טעם בזה וכן כל עצם שאין עליו דמיון אנושי ע"כ. מבואר שרק מה שיש עליו דמיון אנושי מטמא באהל ועצם כשעורה שאין גראה בו שבא מאדם אין מטמא באהל, ובמ"א הארכנו בזה (עיין מאמרנו "המת שנשרף ושלדו קיימת" בקובץ "אידנו" שיצא לאור ע"י תלמידי רי"א). לפ"ז אפשר לומר דמש"כ הרמב"ם ש"כל דבר המטמא באהל אם היה רצוף" אין כונתו שרק אם יש בו טומאת אהל יש בו טו"ר, אלא העיקר הוא אם הוא דבר כזה שהיה ראוי לטמא באהל, והיינו שיש בו דמיון אנושי, מטמא ברצוצה, משא"כ דבר כזה שאינו אפי' ראוי לטמא באהל משום שאינו "אדם" אינו מטמא נמי ברצוצה, דטו"ר איכא רק באדם בלבד, ולזה שוה רצוצה לאהל שבשניהם בעינן דבר כזה שיהי' בו מדמיון צורת האדם, אבל מ"מ לא בעינן טומאת האהל ממש לרצוצה. ולכן בעכו"ם אע"פ שאינו מטמא באהל, מ"מ מאחר שהוא אדם, אע"ג שאינו מטמא באהל מטעם שאינו קרוין אדם מ"מ זהו ביחס לישראל, אבל ביחס עצמו מקרי אדם, ושפיר מטמא בטו"ר.

ועיין בתוס' חולין עב, א' שכ' דבחרב הרי הוא כחלל איכא נמי דין טו"ר. ולפי הנ"ל יש להעיר אפשר דלא סגי עוד מה שיש בו טומאת אדם, אלא בעינן שיהיה ממש דמיון אנושי ורק אז מטמא ברצוצה, ולכן אפי' אם אמרי' שחרב הרי הוא כחלל מטמא באהל מ"מ ברצוצה לא יטמא, שברצוצה לא סגי מה שהטומאה רצוצה אלא המת עצמו צריך שיהיה רצוף. ועיין במש"כ בחי' רח"ה בפ"ז מטו"מ ה"ז להוכיח מהרמב"ם פי"ט מטו"מ ה"א שעל טומאת הבאה אינה שייכת רצוצה, ואינה

שייכת רצוצה אלא בעצם הטומאה. ואפשר שהחרב נעשה כחלל רק לדין הטומאה שבמת ולא שנחשב כעצם המת ושוב אינה שייכת בו טו"ר, ובמ"א הארכנו בזה.

— ג —

פסק הרמב"ם בפ"א מה' טומאת מת הי"ג: ואין העכו"ם מטמא באהל ודבר זה קבלה הוא והרי הוא אומר במלחמת מדין כל נוגע בחלל ולא הזכיר שם אהל ע"כ. וצ"ע למה אמר הרמב"ם דדבר זה נלמד מקבלה והלא בגמ' אמרו בכ"מ דנלמד מאתם קרוין אדם ואין העכו"ם קרוין אדם. ולא עוד אלא שהרמב"ם בהקדמתו לס' טהרות הזכיר בעצמו הטעם מאתם קרוין אדם וכו'. וצ"ע למה מנע מלהזכיר זה הטעם בהלכותיו ג"כ וכ' רק משום דלא נזכרה בעכו"ם טומאת אהל. אמנם לפי מש"כ בסמוך י"ל דאתי לאשמועינן דמה שהעכו"ם אינו מטמא באהל אין זה כמו עצם כשעורה וכו' שאינו כלל החפצא של אהל ומופקע מתורת אהל לגמרי, אלא באמת הוא ג"כ חפצא של אהל, והיינו שהוא נחשב "אדם" והוא ראוי לתורת אהל, אלא שמ"מ אינו מטמא באהל משום שלא נזכר בו אהל, והוא דבר קבלה בלבד, ולכן גם הדרשה של אתם קרוין אדם וכו' צריכין לפרש כן שאינה הפקעה לגמרי מתורת אהל כמו עצם כשעורה, אלא שאינו מטמא באהל מגזיה"כ, והנ"מ הוא לענין מש"כ, שבעכו"ם יש טו"ר, שאע"פ שלטו"ר בעינין לכה"פ שיהי' החפצא הראוי לטומאת אהל, שלכן אין בעצם כשעורה טו"ר, מ"מ בעכו"ם יש טו"ר, שעכו"ם נחשב מיהת לחפץ בזה שיש בו ענין של אהל, אלא שאינו מטמא, וזה בלבד אינו מפריע לטו"ר, שהיא בעיקרה טומאת מגע, וכהנ"ל. ונמצא שאין סתירה כלל ממש"כ בהקדמתו למש"כ בחיבורו, אלא הכל הוא ענין אחד, ובהלכותיו הוא רק מפרש הגדר של עכו"ם לענין טומאת אהל, והם משלימים זל"ז.

ואפשר שיש לבאר עפ"ז מש"כ שם הרמב"ם בהקדמתו "אתם קרוים אדם ואין העכו"ם קרוים אדם לטמא" הוסיף בזה הרמב"ם מלה "לטמא" שלא נזכרה כלל בש"ס, ואין מדרך הרמב"ם לשנות צורת הגמ', כידוע, וכבר עמד בזה במ"נ שם וכ', שהרמב"ם בא לתרץ בזה קושית התוס' בכ"מ שמצינו שגם עכו"ם נקרא אדם ולזה כ' שכונת התנא היתה רק לטומאה ולא לד"א. ומ"מ קשה למה דייק לכתוב "לטמא" והלא היה לו יותר לכתוב "לטומאה". לכן נלענ"ד שכונת הרמב"ם היתה עמוקה בזה להשמיענו, דמה שהעכו"ם אינו מטמא באהל, אין זה כלל מחמת שמופקע לגמרי מתורת אהל, עד שלא נחשבהו אפי' לחפצא של טומאת אהל, אלא הוא באמת נחשב החפצא לטומאת אהל, ורק גזיה"כ היא שאינו נחשב אדם

„לטמא“ באהל, דייק במלת „לטמא“ לאשמועינן שרק לטמא באהל לא נחשב אדם אבל מ"מ נחשב אדם שתחול עליו תורת ראוית אהל, והנ"מ הוא לענין טומאה רצוצה, וכהנ"ל.

שוב התבוננתי בלשון הרמב"ם שהבאנו למעלה שכ': זה כלל גדול בטומאת מת שכל דבר המטמא באהל מן המת אם היה רצוץ ע"כ, ויש לעיין מה דייק הרמב"ם לכתוב שכל דבר המטמא באהל „מן המת“ והלא שיטת הרמב"ם היא שרק מת בלבד מטמא באהל, אבל חרב אע"פ שהוא כחלל אינו מטמא באהל, וא"כ הא לא נמצא ד"א לטמא באהל אלא המת בלבד, ולמה דייק לכתוב בזה מן המת, לכן נרא' שכונתו לומר כמ"ש, שלא בעינן בטו"ר טומאת אהל אלא „הדבר“ המטמא באהל „מן המת“ כלומר שאע"פ שהוא אינו מטמא בטומאת אהל, אבל מ"מ הוא הדבר המטמא באהל מן המת, שניכרת בו צורת אדם כמו עכו"ם, לאפוקי עצם כשעורה שלא נחשב כלל שיש בו מצורת אדם אינו מטמא ברצוצה שאין זה אפי' הדבר המטמא באהל.

והנה בעיקר הדבר שחידשנו דבקבר לא שייך שטו"ר תחשב כמגע טומאה, נלענ"ד לומר שיש בזה מחלוקת הראשונים. עיין בתוס' רי"ד על מס' ע"ז לו, ב' מהדו"ג, וז"ל: ורב יוסף סבר דאמר ר"ה אפי' טומאה וטומאה דכשהיה עומד בביה"ק מגע היא דטו"ר בוקעת ועולה וכו' ע"כ. אמנם ע' בחי' המאירי שם שכ': ואף כהן בביה"ק שנגע במת חייב דלאו חיבורין הוא הואיל ואינו נוגע במת גופו וכו' ע"כ. וי"ל שמחלקותם היא אם בביה"ק הטו"ר חשובה כמגע טומאה או לא. התוס' רי"ד סובר דחשוב כנוגע בעצם המת, והמאירי סובר דלא חשיב כנוגע במת גופו. ויש לומר שהמאירי אזיל לשיטתי' במס' נזיר שסובר כרמב"ם דקבר עכו"ם אינו מטמא בנגיעה, ולפי פירושונו למעלה הטעם הוא משום דסובר שטו"ר שבקבר לא חשיבא כמגע טומאה, וזה מש"כ במס' ע"ז דלא חשיב כנוגע במת גופו. ובעיקר דבריהם שם במס' ע"ז הרבה הארכתי במ"א, ואכ"מ.

ולכאורה יש לסתור דברינו שכ', שהמאירי סובר שטו"ר בקבר לא חשיבא כמגע טומאה ולכן סובר דקבר עכו"ם אינו מטמא בנגיעה. כשיטת הרמב"ם, ממה שמצינו שבעיקר טומאת קבר המאירי סובר כשיטת הראב"ד, ע' בחי' במס' נזיר נג, ב' וז"ל: הקבר וכו' וכיצד הוא הדין כל שיש במקום הטומאה חלל טפח על טפח או יותר לפי ענין הטומאה אלא שהטומאה ממעטתו מטע"ט זהו קבר סתום ומטמא באהל מפני שהיא טו"ר ובוקעת ועולה למעלה עליו ובוקעת ויורדת ומתאהל תחתיו וכן מטמא את סביביו במגע וכו'. ואם נשאר בו מגב הטומאה ולהלן טע"ט פנוי אינו מטמא באהל שהטומאה מתפשטת באותו חלל ואינה בוקעת ומ"מ הוא מטמא כל סביביו במגע, ואם אין במקום הטומאה טע"ט אף עם מקום הטומאה

ה"ז טו"ר ומטמאה באהל מצד בקיעתה ואינה מטמאה בנוגע בצדדין, כך היא שיטתנו וכן כתבוה גדולי המפרשים בהגהותיהם וכו' ע"כ. הרי שסובר כשיטת הראב"ד, ע' בדבריו פ"ז מה' טו"מ ה"ד, ומ"מ מסיק שם וגויים מיהא אין להם טומאת קברות אף במגע ולא טומאת אהל אף בגופן וכו' ע"כ. מבואר שסובר שאע"פ שענינו של קבר הוא היכא שהטומאה ממעטת מחלל טפח והויא טו"ר מ"מ אין קבר גוי מטמא במגע, ומשמע שאפי' כנגד המת ממש נמי הדין כן, שאל"כ היה לו להשמיענו שזה רק שלא כנגד המת אבל כנגד המת אפי' קברו של גוי מטמא במגע, א"ו ל"ש. א"כ כל מש"כ למעלה לתלות מחלוקת הרמב"ם והתוס' אם קבר גוי מטמא במגע במחלוקת הרמב"ם והראב"ד בגדרו של קבר, מופרך לגמרי, שהרי חזינן שהמאירי סובר בקבר כדעת הראב"ד ומ"מ לענין נגיעה בקבר עכו"ם סובר כרמב"ם. וגם א"א לומר שמש"כ במס' ע"ז "דאינו נוגע במת גופו" הוא משום דסובר דבביה"ק לא חשיב רצוצה, שהרי שיטתו היא כראב"ד והיתה להיות טו"ר אפי' בביה"ק נמי וכהנ"ל. ומוכח משיטתי': א) שבמת עכו"ם לא אמרינן טו"ר, ב) שטו"ר לא חשיבא כמגע טומאה אם היא למעלה מטפח.

אמנם נלענ"ד דאע"פ שכ' למעלה (בפ"א ממאמרנו זה) בשיטת הרמב"ם, מחי' הרח"ה, דאפי' כנגד המת ממש חשיבא רק טו"ק ולא טומאת מת עצמו, ובשיטת הראב"ד כ': ונראה דהראב"ד חולק גם בזה וס"ל דאם אך היה גזיה"כ שיחול דין טו"ר בק"ס, א"כ לא שייך כלל לומר דזה יהא מדין טו"ק, דהתילכתא דרצוצה על כל דבר ודבר כמו שהוא בעצמותו, והרצוצה שכנגד המת מקריא טומאת מת עצמו והרצוצה שבצדדין שלא כנגד המת חשיבא טומאת קבר, אבל דנימא דגם רצוצה זו שהיא כנגד המת היא דין בקיעתה ודין רצוצה שבה מדין טו"ק ולא מדין טומאת מת עצמו, ס"ל להראב"ד דזה לא אמרינן, כ"א דאם אך חלה שם רצוצה על המת, ממילא חשיבא טומאת מת עצמו ולא טומאת קבר, ואע"ג דיש שם חלל טפח, מ"מ כל שהוא בכלל בקיעה דרצוצה חשוב טומאת מת עצמו, ונזיר מגלח עליה. ולפי"ז הרי מיושב היטב סתירת דברי הראב"ד וכו' ע"כ. מבואר שסובר בשיטת הראב"ד דכנגד המת ממש הויא טומאת מת ולא קבר. אכן י"ל שזהו רק לשיטת הראב"ד, ליישב הסתירה שבדבריו ע"ש, אבל בעיקר הדבר ה"ז חידוש לומר כן אפי' בשיטת הראב"ד, וכמו שהעיר כבר הגר"ח ז"ל אפי' בדיבור זה, שכ': ואע"ג דיש שם חלל טפח, ע"כ, והיינו מכיון שיש שם חלל טפח איך אפשר לומר שכנגד המת תהי' הטומאה משום המת עצמו, והלא החלל טפח חוצץ על המת, וביותר ע' דבריו בפ"ב מה' אלו שביאר שיטת הראב"ד דבעינן תורת אהל לחלות שם קבר, ואע"ג שהטומאה ממעטת את החלל, מ"מ עצם האהל לא בטל, ואם היה בטל האהל לגמרי היה בטל גם הקבר, הרי נמצא שגם לשיטת הראב"ד יש תמיד אהל בקבר. לפ"ז

אפי' אם נאמר שלשיטת הראב"ד כנגד הטומאה חשיבא כמת עצמו דהרצוצה שבה מפקיעה הדין חציצה שבאהל ונמצא שהמת עצמו בוקע, מ"מ אין זה הכרח לומר כן גם בדעת המאירי. ויש לומר שהמאירי סובר בזה כרמב"ם שגם כנגד הטומאה עצמה היא רק טו"ק ולא מת עצמו, שאע"פ שהמת ממעט מחלל טפח מ"מ אינו מבטל את האהל, לא רק השם אהל כדי שתחול עליו תורת קבר, אלא גם כל תורת אהל, שהטומאה אינה חוצצת ואינה מבטלת תורת האהל, ונחשב כמו שיש בו חלל טפח פנוי. ואפי' אם לא נאמר כן בקבר ישראל, מ"מ בקבר עכו"ם בודאי אפשר לומר כן, דבקבר ישראל הרי הוא מוכרח להשאיר שם את המת משום מצות קבורה, ולכן י"ל דהיכא שהטומאה ממעטת את החלל טפח, והוא מבטל את הטומאה שם להשאר לעולם, היא טו"ר ובוקעת ועולה, וכנגד המת חשוב כאילו המת עצמו בוקע, מ"מ בקבר עכו"ם שאין מוכרח להשאירו שם ואינו מבטלו שם הרי אין הטומאה חוצצת ואינה מבטלת את החלל טפח ונחשב כחלל טע"ט פנוי ושפיר חוצץ. ולכן כ' המאירי שמותר ליגע בקברי עכו"ם ואפי' כנגד המת, משום שעכ"פ יש אהל טפח המפסיק בין המת לקבר, שאין מת העכו"ם ממעט את החלל, ואפי' בקבר ישראל יש מקום לומר שהמאירי סובר דנחשב אהל המפסיק בין המת ולקבר, ולא יחשב כנוגע בעצם המת אפי' כנגד המת וכדעת הרמב"ם. — ונמצא לפ"ז שיש ג' שיטות בדבר. א) שיטת הרמב"ם דקבר הוא דוקא בטע"ט פנוי, ואפילו כנגד המת חשוב רק טו"ק, ולכן מותר ליגע בקבר עכו"ם שהרי ליכא בקבר טו"ר. ב) שיטת התוס' שאסור ליגע בקבר עכו"ם משום דחשיב כנוגע במת עצמו אם הוא כנגד המת, וזו כשיטת הראב"ד. ג) שיטת המאירי, דאע"פ שסובר בטו"ק כראב"ד, מ"מ הנוגע כנגד המת לא חשיב כנוגע במת עצמו, אלא כנוגע בקבר בלבד, שהטומאה אינה ממעטת בדין את האהל טפח, ומכ"ש בקבר עכו"ם יש לומר כן, ולכן מותר ליגע בקבר עכו"ם אפי' בכנגד המת.

והנה לא מצאתי עדיין דעת הראב"ד, איך הוא סובר בקברי עכו"ם, אם מותר ליגע בקברו, ולכאורה לפי דברינו מוכרח שיאמר דאסור ליגע בו, שהרי נמצא כנוגע בעצם המת, אולם ממה שלא מצאנו שיחלוק על הרמב"ם במה שפסק בפ"ט הנ"ל דמותר ליגע בקברי עכו"ם, ש"מ דהודה לו בזה, ולפי הנ"ל איך אפשר לו לומר כן והלא הוא בעל הסברא דכנגד המת חשוב כמת עצמו ונמצא שהוא נוגע בעצם המת. אכן לפי מש"כ לחלק בדעת המאירי בין עכו"ם לישראל, יש לומר כן נמי בדעת הראב"ד, שאע"פ שסובר דהטומאה ממעטת את הטע"ט והיא טו"ר ובטלה מתורת אהל חציצה והבאה, ונמצא כמאהיל על המת עצמו, מ"מ זה הוא רק במת ישראל שהוא מבטל לו שם לעולם, אבל במת עכו"ם לא בטלה הטומאה שם שאין מוכרח להשאירה שם ולא בטל הטע"ט, ונמצא שיש אהל טע"ט

גם לחוץ בפני הטומאה, ולכן סובר הראב"ד שמותר ליגע בקבר עכו"ם. אמנם אין דעתי מכרעת בשיטת הראב"ד, דאע"פ שלא חלק על הרמב"ם בפ"ט הנ"ל, מ"מ אין ראייה שהסכים עמו שמותר ליגע בקבר עכו"ם, די"ל — לפי שיטתנו — שסמך עצמו על מה שחלק עליו בעיקר דין קבר בפ"ז הנ"ל, וסובר דבעינן שהטומאה תמעט את החלל טפח שבקבר, ונמצא שהטומאה עצמה רצוצה, והוי כנוגע בעצם הטומאה. ולא היה לו לחזור ולהשיג על הרמב"ם גם בהלכה זו מכיון שכבר השיג עליו בעצם גדרו של קבר, וממילא מוכרח שאסור ליגע בקבר עכו"ם.

שוב מצאתי בחי' רח"ה פ"ז ה"ז שהעיר ע"ז למה לא השיג הראב"ד על הרמב"ם במת נכרי, ודעתו שהסכים הראב"ד בזה עם הרמב"ם וכ': דאע"פ שסובר דברצוצה הוי קבר מ"מ אין זה אלא מהלכה דרצוצה אבל במת נכרי פקע דין טומאת אהל לגמרי. וכ' עוד: וגם י"ל דהא דקברי נכרים אינם מטמאין במגע, לאו משום דקבר בעי אהל, רק דטעמא דכיון דחזינן דליכא גביהו טומאת אהל, והיינו משום דהגזיה"כ הוא שבעינן שיגע בעצמו של מת, ממילא כמו כן לא שייך בהו טומאת קבר ע"כ. ולפענ"ד נראה להעיר בדבריו: א) על עצם הערתו למה לא השיג הראב"ד בקבר עכו"ם, כ"כ שסמך עצמו על השגתו בפ"ז בעצם דין קבר, ולפי דעתנו זה תלוי בזה. ב) מש"כ דבמת עכו"ם פקע דין טומאת אהל לגמרי, כ"כ לעיל להכריח משיטת הרמב"ם דאינו כן, אלא הוא רק שאינו מטמא באהל מחמת הלכה, ולא שלא נחשב אפי' בגדר אהל, ואפשר שעדיפא מטו"ר, דשם י"ל שהרצוצה מפקעת נמי את השם אהל, וע' בדבריו בפ"ב. עכ"פ יש מקום לומר כן. ג) מש"כ לדבר פשוט שמאחר דהגזיה"כ הוא דבעינן שיגע בעצמו של מת ממילא אינה שייכת בהו טומאת קבר, אינני מבין הפשיטות בזה, נהי דסברתו טובה לענין שאר הקבר, כנגד הריקן שבו, אבל כנגד המת עצמו לשיטת הראב"ד הלא הוי כנוגע ממש בעצם המת וכמו שכ' בעצמו בפ"ז הנ"ל, וא"כ למה לא יהיה אסור לטמא אפי' במת עכו"ם. ומדלא חילק הרמב"ם בקבר עכו"ם בין מכנגד המת לשלא כנגדו ש"מ דלא סבר לחלק, וכמו כן הראב"ד שלא השיג עליו — לפי שיטתו — ובכנגדו למה לא יהי' אסור, וצ"ע.

אמנם בעיקר ההלכה אם מותר ליגע בקבר עכו"ם ראיתי שהרמב"ם סותר א"ע בתשובותיו. עיין בתשובתו לתלמידו רבינו אפרים סי' רכה, ששאל את הרמב"ם אם יש חילוק בין מתי גויים למתי ישראל, ובין קברי גויים לקברי ישראל או לא וכו' קברי גויים אינן מטמאין וכו' ושואל במגע ומשא מטמאין כישאל אם החילוק בין המתים גופן ובין קבריהם או דין שניהם שוין וכו' ע"כ. והשיב לו הרמב"ם: על שאמרתם אם החילוק בין המתים ובין קבריהם זיל קרי בי רב הוא ואמרה התורה וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או

בקבר ובמלחמת מדין כתיב כל הורג נפש וכל נוגע בחלל ובאלו הכתובים אין בהם חילוק בין מתים עצמן ובין קבריהן וציותה התורה הנוגע במת גוי יטמא והנוגע בקברו יטמא אבל באהל לא יטמא לד"ה וכו' ע"כ. מבואר שסובר דאסור ליגע בקבר עכו"ם, וסותר א"ע למש"כ בפ"ט מה' טו"מ ובה' אבל הנ"ל. ולא מצאתי עדיין למי שיעיר בזה. — ולפענ"ד נראה ליישב סתירת דבריו, אבל מקודם אנו צריכין לבאר קצת עיקר טומאת קבר לשיטת הרמב"ם והראב"ד.

— ד —

פסק הרמב"ם בפ"ז מה' טו"מ ה"ד: אין הקבר מטמא מכל סביביו עד שיהיה שם חלל טע"ט על רום טפח וכו'. היתה טו"ר ולא היה שם חלל טפח טומאה בוקעת ועולה וכו' ע"כ. והשיג עליו הראב"ד וכו': זה הענין שלש מדות יש בו שאם יש במקום הטומאה טפח מרובע אע"פ שהטומאה ממעטת את החלל והרי הוא כטו"ר ובוקעת ועולה ומטמאה באהל כמו כן מטמא כל סביביו במגע וזהו ק"ס. ואם יש שם טפח פנוי חלל אינו מטמא באהל אבל מטמא כל סביביו במגע. ואם אין במקום הטומאה טפח מרובע זו היא טו"ר שבוקעת ועולה ומטמאה באהל ואינה מטמאה במגע מצדיה וכו' ודברים הללו מתבררים מן המשנה מארונות דר"א בר צדוק דברכות ומבית שפרץ את פצימיו דב"ב, ע"כ. ועיין בדבריו בפ' כ"ה מטו"מ ה"ב שכ': והבית כולו טמא, א"א זה אינו אלא בשאין שם חלל טפח פנוי אבל יש שם חלל טפח פנוי אינו מטמא באהל וי"ל שמטמא כל סביביו ויש דברים מסייעים לזה, מ"מ בשיש שם טפח פנוי אינו מטמא באהל וכו' ע"כ. מדבריו אלו משמע שלא היה כבר ודאי כ"כ אם יש שם חלל טפח פנוי אם מטמא כל סביביו שכ' רק "ויש לומר", "ויש דברים מסייעים", אבל בפ"ז הנ"ל כ' בפשיטות שבאופן זה הוי ק"ס שמטמא כל סביביו במגע.

והנה בשיטת הראב"ד רבו הקושיות. (א) אם יש שם חלל טפח מלבד הטומאה למה מטמא במגע דוקא ולא באהל, אם חשוב כקבר לטמא במגע למה אינו מטמא באהל, והלא א"א לטמא במגע שלא כנגד המת אם לא משום קבר, ואפי' כנגד המת אם יש ע"ג אהל טפח החוצץ אם לא משום קבר, וא"כ למה לא יטמא באהל, והלא קבר מטמא באהל. (ב) הראב"ד סותר א"ע. בפ"ז הנ"ל הוכיח מהא דר"א ב"צ ממדלגין היינו ע"ג ארונות של מתים דהטהרה היא משום דיש בהן חלל טפח, וזוהי כונתו במה שרמז על הסוגי' דהתם, ואילו בפ"ב מטו"מ תירץ על כך דמדלגין היינו ע"ג ארונות דטו"ק שזה לטומאת גו"ד, דתנן בהו בנויר נד דאין הנויר מגלח עליהן וע"כ גם כהן אינו מוזהר עליו. וזה סותר לדבריו דהכא בעיקר הדין

שהוכיח דאינו מטמא כלל. וכבר העיר זה בחי' רח"ה. ג) מה מהני מה שיש שם חלל טפח פנוי מ"מ במגע מיהת מטמא ושוב תיקשי איך היו מדלגין והלא יטמאו א"ע במגע. ד) איך היו מדלגין והלא קיי"ל דבר הטמא אינו חוצץ בפני הטומאה. ואפי' אם אינו טמא באותה הטומאה וכמו שביארנו הכל במ"א. (עיין מאמרנו "חציצה בטומאה" שנדפס ב"תלפיות" שנה א' חוברת א'). ושוב הוי כמאהיל על המת עצמו והנזיר יגלח עליו והכהן יהיה מוזהר עליו. ה) לשון הראב"ד במדה הא' קשה להבין שכ': שאם יש במקום הטומאה טפח מרובע אע"פ שהטומאה ממעטת את החלל והרי הוא כטו"ר ובוקעת ועולה ומטמאה באהל כמו כן מטמא כל סביביו במגע וזהו ק"ס. משמע מלשונו דמה שמטמא באהל הוא משום "שטו"ר בוקעת ועולה ומטמאה באהל" וזהו באמת דין בכל טומאת מת. ואח"כ מסיק "כמו כן מטמא כל סביביו במגע וזהו קבר סתום" והיינו שמה שמטמא כל סביביו במגע הוא משום ק"ס. ובאמת הלא ק"ס מטמא נמי באהל. ויש נ"מ אם הטומאה היא משום טו"ר או משום ק"ס לענין אם הנזיר מגלח עליו, שעל קבר אינו מגלח ועל טו"ר הוא מגלח. עכ"פ אם לא היה לראב"ד בזה כונה מיוחדת לא היה מחלק בקבר טומאת אהל מטומאת נגיעה בכל סביביו.

והנה בנזיר נג, ב' מבואר דק"ס מטמא משום דטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. וע"ש בתוס' שכ' דבכדי אייתה דקבר מטמא אפי' שלא כנגד הטומאה ע"כ, כונתם, דחזינן בקבר דמטמא יותר מן הטומאה בע"כ שאין שם הענין של בוקעת וכו' שהוא רק בטו"ר ומטמאה כנגדה דוקא, ובקבר שמטמא מכל סביביו בע"כ שאינו משום בוקעת ועולה אלא משום גזיה"כ דאו בקבר. — עיין במס' חולין קכה, ב' דר' יוסי סובר טומאה טמונה אינה בוקעת, והקשו בתוס' עירובין עט, א' ד"ה הרי וכו': והא דאמר ר' יוסי בפ' הישן במקומו היה עומד וממלא מפני קבר התהום היינו דוקא בקבר שהמאהיל על הקבר טמא אבל בעלמא קסבר ר' יוסי דאינה בוקעת וטהור ע"כ. מבואר מדבריהם שגם לר"י שייך טו"ק לטמא באהל אע"פ שלא סבר טומאה בוקעת ועולה. וזה א"ש לשיטתם במס' נזיר דקבר טמא שלא משום ההלכה של בוקעת ועולה. אמנם לשיטת הראב"ד דק"ס הוא דוקא כשהטומאה ממעטת מחלל טפח ובע"כ בעינן בקבר שהטומאה תהי' בוקעת, קשה אליב"י דר"י שהוכיחו מגמ' דסוכה שסובר נמי דקבר מטמא אע"פ שאינו סובר ההלכה של טומאה בוקעת. ואפשר שהראב"ד לא אמר כן אלא אליב"י דת"ק דר"י, שאין ההלכה כר"י בזה, אמנם קשה לומר כן שנמצא שר"י ות"ק יהיו חולקים לא רק בטומאה טמונה אם בוקעת אלא בעיקר דין קבר אם בעינן בו ההלכה של בוקעת ועולה או לא, וזה לא מצינו. — עוד יש להבין בזה הענין לפי מה שנתבאר לנו למעלה משיטת הרמב"ם דאהל לא שייך אלא "בעצם המת" והיינו שיהי' בו

„מדמיון האדם“ שלכן עצם כשעורה אינו מטמא באהל משום שאין בו מדמיון האדם, עכ"פ על „טומאת מת“ בלבד ליכא אהל ורק על „עצם המת“, א"כ איך מטמא הקבר באהל, והלא אין הקבר רק „טומאת אדם“ ולא „האדם“ עצמו.

אמנם נראה לבאר דהנה עיין שם בגמ' חולין דאביי סובר דלמטה מטפח אהל נגיעה למעלה מטפח אהל גרידא, רבא אמר אפי' למעלה מטפח נמי אהל נגיעה הוא וה"ד אהל גרידא בהמשכה, והקשה לו רבא מהא דחבילי מטה וכו' ה"ד אילימא למטה מטפח שלא כנגד הנקב אמאי טהור מת בכסותו הוא, ומת בכסותו מטמא וכו' אמר אביי לעולם למטה מטפח ודקאמרת מת בכסותו הוא מת בכסותו מבטל לי' האי לא מבטל לי' ע"כ. וכ' בתוס' ד"ה קסבר ר"י וכו': וי"ל אע"ג דסבר ר"י טומאה טמונה אינה בוקעת מודה בקולית סתומה שמטמא באהל כמו במת בכסותו דמודה ר' יוסי דמטמא ע"כ. מבואר בגמ' גדר חדש בטומאת מת, דמה שמתבטל לגוף המת חשוב כעצם המת שלכן קרי לי' אביי נגיעה, והיינו שנחשב כנוגע בעצם המת, ואפי' לר' יוסי דסובר טומאה אינה בוקעת מודה במת בכסותו דמטמא משום דחשיב כמו עצם המת. — ועיין במס' נזיר נד, א' ברש"י דאמר מר טומאה בוקעת ועולה ונעשה קבר כגופו של מת עצמו, ע"כ. וכן כ' הראב"ד שם בפיי"ב: וקי"ל שאינו מגלח אלא על גופו של מת לא על קבר ולא על גו"ד ואם אין בה חלל טפח גופו של מת הוא מפני שהיא בוקעת ועולה, ע"כ. ויש להבין איך נחשב הקבר גופו של מת, ואם אנו מבינים כונת הראב"ד שהוכרח לומר כן שאל"כ איך הנזיר מגלח על קבר, אבל על רש"י דמיירי שם מטומאת אהל לבד קשה מה הוצרך לומר שהקבר הוא גופו של מת.

הנראה מכל מש"כ הוא, שהוקשה להם איך אפשר שהקבר יטמא באהל, והלא גם דין אהל לא מצינו אלא במת עצמו ולא בטומאתו, ולכן חידשו דקבר נחשב כגוף המת, וזה עפ"י גמ' דחולין הנ"ל דמה שבטל ממש לגוף המת חשוב כמת עצמו, והקבר שבטל למת נחשב כמו כסות המת. ולכן סובר ר' יוסי דקבר מטמא באהל אע"פ שחולק על ההלכה של טומאה בוקעת, דשאני קבר דהוי כמת בכסותו וחשוב כמת עצמו. אמנם יתכן שר"י מודה בקבר התהום היינו באופן שלית בו אפי' חלל טפח שאע"פ שהיא טו"ר, מ"מ לר"י מטמא בזה האופן משום קבר, שבטל ממש לגוף המת, אבל אם יש שם חלל טפח ושם אהל עליו אין הדבר פשוט כ"כ שיחשב כגוף המת ובזה אפשר שפליג ר"י. ולכן אליב"י דידן צריכין כבר לבא עלה משום טו"ר, וזה מש"כ הראב"ד גופו של מת הוא „מפני“ שהיא בוקעת ועולה, והיינו שמדין קבר בלבד בלא הצירוף של טו"ר לא היה נחשב עוד כגופו של מת, ורק „מפני“ שהיא בוקעת ועולה נחשב כגופו של מת. וזה מה שאמרו בגמ'

דנזיר בטומאת קבר בוקעת ועולה, דבלא זה לא היה הקבר מטמא באהל, שלטומאת אהל בעינן עצם המת וא"א שיחשב הקבר עצם המת אם לא שבוקע ועולה.

והנה כבר כ' במ"א לבאר שבטו"ר יש ב' הלכות: א) שהטומאה בוקעת ועולה, ב) שעצם המת בוקע. ורבא דסובר בגמ' דחולין הנ"ל דאפי' למעלה מטפח חשיב נגיעה ולא אהל הוא משום דסובר שעצם המת בוקע ונחשב כנוגע בעצם המת. וי"ל שבקבר יש באמת ב' הלכות אלו. הקבר הלא הוא אב הטומאה ומטמא אפי' שלא כנגד המת בנגיעה משום שיש בו טומאת מת, ואם אך חל עליו השם קבר הוא מטמא בנגיעה. אמנם באהל א"א שיטמא הקבר אלא אם נחשב כגופו של מת. וכבר הבאנו למעלה שיטת המאירי שסובר כראב"ד בדין קבר, שכ' "ואם נשאר בו מגב הטומאה ולהלן טע"ט פנוי אינו מטמא באהל שהטומאה מתפשטת באותו חלל ואינה בוקעת ומ"מ הוא מטמא כל סביביו במגע", כ' המאירי שלכן לא מטמא באהל משום "שהטומאה מתפשטת" באותו חלל, ולכאורה מה ר"ל בזה והלא מ"מ קבר הוא ומטמא בנגיעה, אבל זה הדבר, כדי שיחול עליו השם קבר סגי מה שיש באותו החלל טומאת מת בלבד, ולכן אפי' אם יש שם חלל טפח חלה עליו תורת קבר לטמא כל סביביו במגע, אבל כדי שיחול עליו השם קבר לענין טומאת אהל בעינן שהטומאה תמעט את החלל מפו"ט ותהי' רצוצה, ואז נחשב כמו שעצם המת ממלא כל חללו, וחשיב הקבר כגופו של מת, ושפיר מטמא באהל, אבל ביש בו חלל טפח שהטומאה מתפשטת בו, א"א שהקבר יחשב כגופו של מת, שהלא הטומאה יוצאת ממנו, ואינה בוקעת. ויש לומר שגם הרמב"ם סובר שהקבר בוקע אבל כ"ז הוא רק לאחר שחלה עליו תורת קבר מגזיה"כ, ושוב אפשר שיטמא אפי' באהל שחשוב כעצם המת, ומאחר שהוא ע"י צירוף ההלכה של קבר אין הנזיר מגלח עליו, שלנזיר בעינן "עיצומו" של מת ממש, ולטומאת אהל סגי אפי' מה שבדין נחשב עצמו של מת. אבל לראב"ד בעינן שיהי' רצוץ בקבר כדי שתחול התורת קבר לענין אהל.

לפ"ז יש כבר לתרץ כל הקושיות שנפלו בשיטת הראב"ד ז"ל. הקושי' הא' לק"מ שכבר נתבארה שפיר שיטתו איך אפשר שיהי' קבר ולא יטמא באהל. הקושי' הב' אפשר לתרץ ביחד עם הקושי' הג'. הראב"ד הוכיח מהסוגי' דמדלגין שהיכא שיש חלל טפח פנוי לא חשיב כעצם המת, דאם היה חשוב כמו עצם המת למה באמת אין הנזיר מגלח עליו, א"ו שאינה חלה עליו תורת קבר לגמרי להיחשב כגופו של מת, אבל מ"מ איך אפשר עוד לילך ע"ג ארונות אלו והלא יטמאו בנגיעה, לזה הוסיף משום דאין הנזיר מגלח עליו. וזה רק אם יש בו חלל טפח פנוי, אבל אם אין בו חלל טפח פנוי הנזיר מגלח עליו דחשיב ממש גופו של מת, וכמו שבודאי הנזיר יגלח בנגיעת כסותו של מת לר"י, וזה מה שמתבאר מדבריו שם בפ"ב. הקושי'

הד' איך חוצץ בפני הטומאה והא מקבל מיהת טומאת מגע ודבר טמא אינו חוצץ בפני הטומאה. מתחלה חשבתי לתרץ עפ"י מש"כ הר"ש בראש פ"ח דאהלות שבאהל החוצץ לא אמרינן האי כללא שדבר המק"ט אינו חוצץ בפני הטומאה. וגזיה"כ היא דאע"פ שמקבלים טומאת חוצצים בפני הטומאה. אמנם ראיתי שהראב"ד בפ"ה מטו"מ חולק ע"ז וכ' דמיירי רק במחובר שאינו מקבל טומאה או חוצץ. ולפי שיטתו איך היו מדלגין על ארונות והלא מטמאים בנגיעה ואין חוצצים בפני הטומאה ויחשב כמאהיל על המת עצמו. אמנם יש לומר עפ"י מש"כ במ"א (ע"ין מאמרנו "המת שנשרף ושלדו קיימת" שנדפס בקובץ "אידנו" שיצא לאור בשנת תש"ב) דטומאת קבר הוא רק בבחינת יד לטומאה. וי"ל שהארון מפני שנעשה רק לקבורת המת לא נחשב כלל לכלי מעשה ואינו מק"ט מצ"ע, אלא שמ"מ הוא מעביר את הטומאה מן המת לנוגע בו. ולכן הוא חוצץ בפני הטומאה מכיון שאין הטומאה מונחת בעצמו. וזה רק אם יש בו חלל טפה. אבל אם אין בו חלל טפה שהטומאה ממעטו, נחשב כעצם המת מצ"ע וטמא ומגלח עליו ע"י אהל. מעתה אנו מבינים כבר למה חלק הראב"ד במדה הא' שלו טומאת קבר לב' חלקים לטמא באהל ולטמא בנגיעה, משום שלטמא בנגיעה סגי רק במה שהקבר מלא בטומאת המת. אבל לטמא באהל בעינן שיחשב כמלא עם המת עצמו ולזה בעינן שיהי' רצוץ ואז נחשב כבר כגופו של מת, וכהנ"ל.

לפי מה שנחבאר שיש בקבר עוד דין משום שנחשב כמת בכסותו שלכן לר' יוסי אע"פ שאינו סובר ההלכה של טו"ר מ"מ מטמא הקבר יש לתרץ הסתירה שבין ההלכה של הרמב"ם לתשובתו. אפי' אם נאמר שבעכו"ם ליכא טו"ר דלא חשיב כנגיעה. מ"מ י"ל דקברו יטמא בנגיעה, משום דקברו חשוב כמו גופו ממש. אמנם כ"ז הוא רק אם אין בו חלל טפה שאז נחשב כגופו מחמת המציאות בלבד, שבטל אליו, וכמו שכ' אליב"י דר"י שאע"פ שאינו סובר טו"ר מ"מ הקבר מטמא אליב"י משום שבטל אליו, וכ' שהוא רק אם אין בו פו"ט, ואין סתירה מזה לשיטת הראב"ד דבעי תמיד הדין רצוצה בקבר, שזה רק במקום שיש חלל טפה וא"א שיחשב הקבר כגופו אלא משום הדין רצוצה, אבל במקום שאין בו חלל טפה הוא נחשב כגופו מחמת המציאות בלבד, ואע"פ שכ' הראב"ד שאז הוי טו"ר גרידא זהו רק לטמא כל סביביו, אבל לענין עיקר הדין שיחשב כגופו לא בעינן כלל הטו"ר, וכמו שחזינן לר"י. ולכן גם בעכו"ם אם קבור בקבר שממלא אותו לגמרי עד שאין בו חלל טפה אע"פ שאין בו הדין של אהל, ואין בו הדין של טו"ר מ"מ נחשב הקבר כגופו, ואסור ליגע בו. אבל אם יש חלל קצת מגבו לקבר ורק שהוא ממעטו מפו"ט שאז צריכין לבא עלה משום טו"ר או אין מטמא קבר עכו"ם בנגיעה. ולשיטת הרמב"ם הדבר פשוט עוד יותר, אם יש בין המת לקבר

פו"ט אז אין מטמא קבר עכו"ם בנגיעה, שקבר כזה תלוי כבר בדין אהל ובעכו"ם ליכא תורת אהל, אבל במקום שאין מהמת לקבר פו"ט אז טמא אפי' בעכו"ם משום שבטל הקבר אליו.

והנה עיין בחי' הרמב"ן על מס' יבמות סא, א' שכ': שבית הקברות של עכו"ם אינן בארונות שלא נהגו בארון ולא בפותח טפח אלא ישראל ומשום טהרות ע"כ. ולכן כששאלו לרמב"ם (הלכה למעשה) אם מותר ליגע בקבר עכו"ם פסק דאסור משום דסתם קבריהם אינם בפו"ט ובטל הקבר אליהם ונחשבים כגופם. אבל בפרק ט' מטו"מ שמדבר שם מעיקר דין קבר שהוא אליבי' רק אם יש בו פו"ט, פסק שפיר דהעכו"ם אין להם טומאת קברות "הואיל ואינן מטמאין באהל" הרי הנוגע בקברן טהור, והרי גילה לנו הרמב"ם דמיירי בקבר שיש בו פו"ט שלכן כ' הואיל ואין מטמאין באהל, שבקבר שיש בו תורת אהל מיירי, ככל דין קבר שצריך שיהי' בו אהל, ובקבר כזה שפיר כ' דמותר בנגיעה. וע"ש עוד בתשובה שכ': ומה שאמרו אשכחי' לאליהו וכו' מאהיל היה ולא נוגע ע"כ. ומה לכאורה ראוי שליכא דין טו"ר בעכו"ם דאם יש בו, מ"ש אהל ממגע, וכמו שהקשינו למעלה. אבל לפי מש"כ אין האיסור משום מגע אלא מפני שמיירי בקבר שאין בו פו"ט ובטל הקבר והוי כגופו, שלכן אסור ליגע בו אע"פ שמותר להאהיל עליו. וזה רק לשיטת הרמב"ם אבל לשיטת הראב"ד צידדנו למעלה בלא"ה לומר שאסור ליגע בקבר עכו"ם.

ומצאתי במילואים לס' אבן האזל חלק ה' שכ' על מה שהעיר לו אחד על המחלוקת שבין הנמו"י סוף פ' חזה"ב והרמב"ם אם נוגע בקבר עכו"ם נטמא, וכ' ע"ז: הרמב"ם כ' שכל פחות מטפח כנגיעה הוא חשוב ועוד סובר הרמב"ם דדין טו"ר וכו' אפי' אם היא באויר וכו', ומבואר בשיטת הרמב"ם דכל דין טו"ר היינו שאין עליו חלל טפח וממילא לא נוכל לומר דטו"ר בוקעת ועולה הוא יותר קרוב למגע גוף הטומאה מדין טומאת אהל, ולכן סובר הרמב"ם דגם טומאת אהל הוא כמו מגע הטומאה וכו' וממילא כיון דנתמעטה טומאת מת עכו"ם מדין טומאת אהל ה"נ טו"ק של עכו"ם אינה מטמאה אבל הראב"ד סובר וכו'. עכ"פ לדעת הרמב"ם לא מצינו חילוק בין דין טו"ר בוקעת ועולה לדין טומאת אהל לגדר נגיעה, ולדעת שאר הראשונים דין טו"ר בוקעת ועולה הוי יותר נגיעה מטו"א וכו' ע"כ. ונוראות נפלאתי על המחבר איך כ' דבר כזה שלרמב"ם ליכא חילוק בין טו"ר לדין טומאת אהל לנגיעה, והלא ודאי יש חילוק לענין אם בוקע לתוך צמ"פ וכמו שהבאנו למעלה, ואע"פ שלרמב"ם גם באויר חשיב רצועה מ"מ הלא יש אהל ע"י המשכה, וכמו שאמר רבא בגמ' דחולין קכה הנ"ל שלמעלה מטפח נמי נגיעה קרי לי' ואהל הוא ע"י המשכה, וא"כ אם ממעטינן עכו"ם מאהל אפשר שהוא רק

מאהל ע"י המשכה אבל אהל ע"י עצמו אפי' למעלה מטפח לא ממעטינן שהוא חשוב כנגיעה, וכהנ"ל.

והנה עיין ביו"ד סימן שע"ב סעיף ב' : קברי עו"ג נכון ליזהר הכהן מליילך עליהם אע"פ שיש מקילין (רמב"ם), ונכון להחמיר ע"כ. וכ' הבאר היטב בשם הש"ך : אבל במגע ומשא יש אומרים דאפי' המקילים אוסרים וכן נראה דעת הב"י ע"כ. ולפי מה שהבאנו למעלה הלא כ' הרמב"ם מפורש דקבר עכו"ם אפי' במגע ממש לא מטמא. ולפי דברי הרמב"ם בתשובתו בודאי אסור במגע, ואין בזה ספק כלל. ובמה שכ' הרמ"א "ונכון להחמיר" יש לומר דלא כ"כ אלא על מש"כ המחבר אודות לדרוך על קבריהם, וע"ז כ' דנכון להחמיר משום דאפשר שטו"ר איכא אפי' בעכו"ם והוא מטעם מגע, אבל להיות באהל אחד עם מת עכו"ם אפשר שאינו מחמיר כלל. ומצאתי שכיונתי בזה לדעת ה"ישועת מלכו" לגאון מקוטנא ז"ל. אמנם אפשר נמי שרק בקבר מחמיר הרמ"א, דאע"פ שהרמב"ם הקיל בנגיעת קברם הלא אפשר שזהו רק ביש בהם פו"ט אבל באין בהם פו"ט מודה דאסור, וכדעתו בתשובתו, — לפי ביאורנו — וא"כ איכא לאסתפוקי תמיד אם יש בהם פו"ט או לא, ולכן כ' דנכון להחמיר.

— ה —

פסק הרמב"ם בפ"ח מה' טו"מ ה"ה : קבר הנמצא מותר לפנותו ואם פנהו מקומו טמא ואסור בהנאה עד שיבדק כמו שיתבאר. וקבר הידוע אסור לפנותו ואם פנהו מקומו טהור ומותר בהנאה. קבר שהוא מזיק את הרבים מפנין אותו ומקומו טמא ואסור בהנאה, עכ"ל. ועיין בגמ' סנהדרין מז, ב' נמצאת אומר ג' קברות הן וכו' קבר הנמצא מותר לפנותו פנהו מקומו טהור ומותר בהנאה, קבר הידוע אסור לפנותו פנהו מקומו טמא ואסור בהנאה, קבר המזיק את הרבים מותר לפנותו פנהו מקומו טהור ואסור בהנאה. פירש"י קבר הנמצא כגון שהוא חדש וידוע בעל השדה שלא צוה מעולם לקוברו שם ובגזילה נקבר שם. קבר הידוע שנקבר שם מדעת בעל השדה, קבר המזיק את הרבים שקבור במקום הילוך רבים ומיטמאים באהליו. מותר לפנותו שלא קנה את מקומו. מקומו טהור אע"פ שגזרו טומאה על הקברות ואע"פ שניטלו משם לא גזרו ע"ז ובהנאה נמי מותר ואע"ג דאיסורא דאורייתא הוא דאין תורת קבר עלינו. מקומו טמא גזירה דרבנן היא שגזרו טומאה עולמית על הקבר כדי שלא יפנהו. קבר המזיק את הרבים ניתן רשות לפנותו מפני נזקן של רבים. פנהו מקומו טהור דלא גזרו עליה מפני הנזק ומיהא אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא ולא פקעא, עכ"ל. וכנראה סמך הרמב"ם על גירסת הירושלמי בנזיר פ"ט. וכן היא הגירסא בתוספתא

דאהלות פט"ו, (בתוס' הנדפסת בש"ס ווילנא, אבל הכ"מ הביא התוס' בגירסא אחרת וכן היא בתוס' צוקרמנדל, ועיין בר"ש על מס' אהלות שם, עכ"פ ברור שלרמב"ם הית' הגירסא בתוס' כמו שהיא אצלנו בש"ס). ודחה הרמב"ם גירסת גמרתנו מפני הגירסא שבירושלמי ותוספתא.

וכתב הרשב"א בתשובותיו סי' תקל"ו שגירסת הירושלמי משובשת דאין אפשר להחמיר בקבר הנמצא ולטמאו ולאוסרו בהנאה יותר מקבר הידוע. ואפי' ת"ל דבנמצא יש לחוש למת מצוה א"כ איך אמרו שמותר לפנותו. ועוד היאך אפשר לומר שיהא הנמצא מותר לפנותו ויהיה טמא ואסור בהנאה והידוע אסור לפנותו וטהור ומותר בהנאה, וכי את שאסור לפנותו מותר בהנאה ואת שמותר לפנותו אסור בהנאה, כלפי לייא, עכ"ל. — הנה קושית הרשב"א מיוסדה על דברי רש"י שהיכא שנקבר שלא ברשות אין עליו תורת קבר כלל, ולכן הקשה שפיר איך אפשר להחמיר יותר בקבר הנמצא שאין עליו תורת קבר מקבר הידוע שיש עליו תורת קבר. אמנם מצינו בתוספתא פט"ז ממס' אהלות (ו) והנקבר שלא ברשות אין לו שכונת קברות ואין לו תפיסת קברות, רשב"ג אומר הנפלים אינן קונין את הקבר ואין לו תפיסה והנקבר שלא ברשות יש לו תפיסה ע"כ. ועיין ברמב"ם פ"ט מטו"מ ה"ה שפסק: והנקבר שלא ברשות יש לו תבוסה ואין לו שכונת קברות, ע"כ, ועיין בכ"מ. ושיטת הרמב"ם שם בה"ג היא שגם במת עכו"ם יש דין תבוסה, ומוכרח מזה שההלכה של תבוסה אינה משום המ"ע של קבורה, שהרי בעכו"ם ליכא מצוה של קבורה, ובע"כ שהוא דין מחמת ששיעור התבוסה מפני שבטל למת נחשב כמו המת עצמו. ועיין מש"כ ר"ג במס' ב"ב קא דאותו קרקע שסביבו שהליחה והמות של מת שם כל אותו קרקע נוטל עמו דכמת עצמו דמי, ע"כ.

ולפענ"ד נראה לומר שההלכה של תפוסת המת היא מפני שהקרקע של ג' אצבעות שמתחת המת מפני שבטל למת נחשב כמת בכסותו דמטמא. וכ"כ למעלה (עיין במאמרנו זה פ"ד), שגם במת עכו"ם יש הדין של מת בכסותו. וכעת מצאתי באבני גזר חיו"ד סי' תס"ז י"ד שתפס כן לדבר פשוט, וז"ל: בכריתות כא וכו' עיי"ש בשיטה מקובצת שהקשה דמשכחת לה נגיעה מן הצד וניחא לי' דהוה כמת בכסותו דאפי' מן הצד מטמא וא"כ גם במת עכו"ם. וא"ל כלל דמת בכסותו משום אהל נגעו בה, דא"כ איך יטמאו מן הצד. ויותר נראה דמשום ליתא דקבר נגעו בה. ואף דטו"ק דוקא ביש חלל טפח היינו משום דאז נקרא בית של מת, אבל אין בו חלל טפח לא הוי בית, אבל מ"מ נלמוד מקבר דהבטל למת הוא כמוהו, וע"כ ה"ה כסות המת מטמא. והנה מפורש בתוס' נדה ע ד"ה ואין, ונזיר נד, דקברי עכו"ם מטמאין במגע וכו' וא"כ מת עכו"ם

בכסותו מטמא במגע וכו' ע"כ. מבואר שתפס לדבר פשוט שגם בעכו"ם טמא מת בכסותו, אלא שהוא כתב שנלמד מקבר. ולפי מש"כ למעלה אדרבה קבר פחות מאהל טפח נלמד ממת בכסותו. שזוהי הלכה מבוארת שמת בכסותו מטמא, שמכיון שבטלה הכסות למת היא נעשית כגופו ממש ומטמא, וכו' שכן הוא נמי בקבר בפחות מטפח שבטל למת ונחשב ככסות המת. ולפ"ז פשוט שאפי' בעכו"ם מטמא מת בכסותו שהרי הוא כגופו. ולכן שפיר פסק הרמב"ם שגם במת עכו"ם יש שיעור תבוסה.

והנה יש להוכיח שההלכה של תבוסה היא רק במקום שיש קבורה במת. שהרי תנן בפט"ז ממס' אהלות מ"ה: המפנה קברו מתוך שדהו מלקט עצם עצם והכל טהור. ועיין בפ"י הרא"ש שפי' שקברו שם אדעתא לפנותו. וכבר תפסו עליו האחרונים ממ"ג פרק זה שמבואר שאפי' בדעתו לפנותו יש דין תבוסה. עיין הרע"ב שחילק בין מת אחד וב' לג', דבאחד או שנים אנו תולים שלא נקברו שם אלא לפי שעה והיה דעתם לפנותם אבל בשלשה מוכח שזה מקום מיוחד לקברות וכו' ע"כ. ופי' הרע"ב מוכרח שם, והאריכו בזה ע"ש. ולפענ"ד י"ל בזה, דא ברור שדין תבוסה הוא רק במת הנקבר, מה שבטל אליו ג' אצבעות מן הקרקע, ולא שייך זה אלא במת שנקבר לשם קבורה, ולכן אם נקבר ע"ד לפנותו שמעולם לא חל עליו ענין של קבורה בודאי לא שייך דין תבוסה, אמנם יש חילוק אם היתה דעתו לפנותו תיכף עם הקבורה ונמצא שלא הונח בקרקע אלא לשם עיכול הבשר או משום טעם אחר, או שנקבר מתחלה על זמן מוגבל ואח"כ לפנותו, באופן הא' לא חשיב כלל כהיה נקבר, אבל באופן הב' הלא ה"י מתחלה נקבר על איזה זמן אלא שבעבור הזמן דעתו לפנותו, ובאופן זה שפיר י"ל דחשיבא מיהת קבורה, שקבורה לזמן נמי מקריא קבורה, ואפשר לומר שבמ"ג מיירי בקבורה לזמן ולכן יש להם תבוסה, אבל במ"ה מיירי שהיתה דעתו לפנותם תיכף ומיד ולא חל עליהו השם קבורה, ולכן אפי' היו שם זמן רב עד שנעשו עצמות מ"מ לא קנו את תבוסתם. ענינה של תבוסה הוא מה שנקנה לו הקרקע של ג' אצבעות ונתבטלו אל המת ולא שייך זה אלא במקום שנקבר, ואין נ"מ לעולם או אפי' לזמן, משא"כ אם בדעתו היה לפנותו מתחלת קבורתו שלא חשוב כלל נקבר.

לפ"ז יש להבין מה שאמר רשב"ג בתוס' הנ"ל הנפלים אין קונין את הקבר ואין להם תבוסה. ובמשנה שלנו אמרו בור שמטילין לתוכו נפלים או הרוגים מלקט עצם עצם והכל טהור ר"ש אומר אם התקינו לקבר מתחלה יש לו תבוסה. ועיין במשנ"א שהכל תלוי בקבורה. אמנם לפ"ד י"ל בדעת רשב"ג דנפלים אין להם תבוסה, משום דסובר דנפלים אין מ"ע של קבורה, וכידוע

יש בזה שאלה בפוסקים, וי"ל דרשב"ג סובר שרק אם חייב במ"ע של קבורה שאז מוכרח שישאר המת בקרקע או יש דין תפוסה, אבל בנפלים שאין בהם מצות עשה של קבורה אינה שייכת תפוסה. ואנן סברי דאע"פ שאין חייב במצוה של קבורה מ"מ אם התקין הבור לקבורה בשבילם לא גרע מקבורה לזמן דג"כ יש דין תפוסה. והנה כבר הבאנו למעלה ששיטת הרמב"ם היא דמת עכו"ם יש לו תפוסה, אמנם כל הראשונים חולקים עליו, ע"ש בנזיר. וי"ל דמחלקותם היא בזה אם בעכו"ם דלא שייכת מ"ע של קבורה, ולא שייך לומר שבטל לגבי הקרקע על לעולם, אם דומה לכה"פ לקבורה לזמן או שגרע אפי' מקבורה לזמן, מכיון שאין מפריע בעדו ליטלו משם. הרמב"ם סובר דלא גרע מקבורה לזמן ושפיר אומר דיש לו תפוסה, אבל שאר הראשונים סברי דמאחר שאין בו ענין של קבורה אפי' כקבורה לזמן לא חשיב, דכל מה שאתה עושה בו אינו אלא הטמנה בעלמא ולא חל עליו שם קבורה כלל, משא"כ בישראל שיש בו מצוה של קבורה גם בנקבר לזמן מיחשב כקבורה אע"פ שהיא עראית.

עכ"פ זה ברור דתפוסה יש רק במי שנקבר ויש לו ענין של קבורה. ומ"מ בנקבר שלא ברשות פסק הרמב"ם דיש לו תפוסה, ש"מ שנקבר שלא ברשות מיחשב נמי קבורה, ואילו לדעת רש"י דבשלא ברשות לא חלה עליו תורת קבר כלל ליהוי כמו נקבר ודעתו לפנותו שאין לו דין תפוסה, א"ו דנקבר שלא ברשות מיחשב קבר. ורשב"ג אע"ג דסובר דנפלים אין להם תפוסה סובר שנקבר שלא ברשות יש לו תפוסה, משום דנפלים לא מיחשב אפי' כקבורה לזמן, וכמ"ש לדעת הראשונים בעכו"ם, אבל בנקבר שלא ברשות אע"פ שבגזילה נקבר מ"מ לא גרע מיהת מקבורה לזמן. ואע"פ שלא קנה מקומו לגמרי ומותר לפנותו מ"מ מכיון שנקבר שם ע"י אחד שרצונו שישאר שם לא גרע מקבורה לזמן.

(המשך יבא)